

OPŠTA PITANJA PRAVNO-POLITIČKIH SISTEMA

Sažetak: Demokratizacija, liberalizacija i definitivno globalizacija svjetske politike, pravno-političkih sistema i konačno uticaj svega toga na čivot i kvalitet čovjeka, građanina kao individue, svakodnevno je izazivalo, izaziva i izazivati će potrebu da se o istom raspravlja i traže odgovori na bezbrojna pitanja koja ove teme izazivaju.

Demokratija kao iskonski ideal ljudskog društva i ugrdnja iste u sve segmente organizacije i vladavine prava kroz institucije koje čine državu će još dugo biti na tapetu nedovoljno odgovorenenih i razjašnjenih pitanja. Svi univerzalni dokumenti kroz istorijski razvoj ljudskog društva će i dalje predstavljati samo vidljiv trag razvoja demokratskih društava i država u kojima je vladavina prava, kroz vjekove i u buduće prolazila kroz različite mijene svoga jačanja a time i jačanja i ljudskih sloboda.

Ključne riječi: demokratizacija, definicija, pravo, država, dokumenti, društvo, sloboda

Uvod

Na samom početku, prije ulaska dublje u predmetnu materiju ovog udžbenika, pokušat ćemo razjasniti termine, pojam, poimanje i definicija. Upotrebom termina «poimanje» kao proširene izvedenice iz riječi pojam, kojom podrazumijevamo koncizno izražen smisao ili osobine određene pojave, predmeta, subjekta, mi ćemo sebi omogućiti postavljanje same definicije na šire teoretske osnove, koje imaju svoje uporište u konkretnoj savremenoj praksi, u našoj namjeri to su savremeni pravni i politički sistemi. Termin pojam proizilazi iz logičke forme mišljenja i obuhvata zajedničke osobine više pojedinačnih elemenata, te se iskazuje kao njihova suštinska sinteza. Sama elaboracija pojmova pravni sistem i politički sistem, zahtijeva ovo razjašnjenje, koje će u svom kontekstu usvojiti i primjerenu definiciju ovih predmeta kao i same predmete kojima se bavi akademska disciplina, Savremeni pravno-politički sistemi.

Dakle, «pojam» je cjelovitija zamisao na višem nivou, apstrahovana od pojediničanih osobina. Na primjer, pojam «građanin» izjednačava sve državljane jedne države na opštem suštinskom nivou i apstrahovana je od pojedinačnih obilježja, različitih zanimanja, rasa, nacija, materijalnog položaja, obrazovanja, pola, starosti itd. Pojam ima osobinu cjelovitosti koja obuhvata i nadilazi pojedinačne elemente. Druga osobina je trajnost (ne kao apsolutna kategorija), jer precizira suštinske elemente koji trajnije određuju neki predmet, subjekt ili

pojavu. Treća osobina je proces, jer pojam nije izolovan element, nego predstavlja sadržaj našeg odnosa prema stvarnosti i kada se ona mijenja tada se i naš odnos mijenja, pa time i pojam. Pojmovi mogu da se klasifikuju prema elementima: apstraktni, konkretni, kvantitativni, kvalitativni, uži i širi, opšti, pojedinačni itd.

Definicija je logičko uobličavanje pojma i njegova objektivizacija u odnosu na predmet na koji se pojam odnosi. Definicija nastaje u relaciji objektivnog predmeta posmatranja i naše zamisli o tom predmetu. Definicija je cjelovitija tvrdnja koja nastoji da ima i saznavnu vrijednost. Dok je pojam fokusiran na suštinsko određenje jednog predmeta, pojave, subjekta, definicija osim suštinskog određenja, obuhvata i širi kontekst spoznaje, odnosa i procesa u kojima se predmet nalazi. Nije dovoljno da imamo samo suštinsku spoznaju o nekom predmetu, nego nam je potrebna i spoznaja odnosa tog predmeta sa drugim predmetima i njihov međuticaj. «Poimanje je obuhvatanje više pojedinačnih pojmova i definicija u jedan širi kontekst njihovog značenja u cilju postizanja cjelovitije spoznaje određenog predmeta. Navedena cjelina može biti više ili manje skladna ili protivrječna, ali nam je neophodna radi objektivizacije naučnog pristupa. Na primjer, ako nam je predmet istraživanja izborni sistem u jednoj državi tada se suočavamo sa više pojmova i definicija koji se odnose na različite elemente strukture, norme, subjekte, funkcije, procese itd. Objedinjavanje navedenih bitnih elementa u jednu logičku cjelinu uslovno zovemo poimanjem».¹⁶

Slijedno prethodnom, termin sistem možemo definisati kao spekulativnu ili konkretnu praktičnu situaciju bez tačnog određenja predmeta sistema. Međutim pojmovi, pravni sistem ili politički sistem u opisnom ali i suštinskom smislu zadiru u stvarno moguće, postojeće pojave i aktivnosti u sveri prava i politike, nekada zasebno, a najčešće zajedno u uzročnopsljedičnoj interakciji. Međutim, u političkoj filozofiji i misli, uporedo sa terminom «politički sistem», upotrebljavani su i upotrebljavaju se više ili manje kao sinonimi i izrazi «politički režim», »politički poredak«, «politički oblik društva», pa čak i «organizacija države» (što ne treba da se izjednači s pojmom «državna organizacija»)² Ovo upućuje na zaključak da je u našoj svijesti često pojam politički sistem isto što i sveukupna organizacija jedne konkretne države, međutim upotrebom termina pravno-politički sistem mi konkretizujemo naš interes da elaboriramo pravno-političku osnovu na kojoj se temelji institucionalna organizacija konkretne države sa njenom kompletnom političkom pa i idejnom osnovom i pravnom nadgradnjom, koju na prvom

---

¹⁶ Š.Nurić, Međunarodno javno pravo I i II, Pravni fakultet Univerziteta u Travniku, 2010. ² J. Đorđević, Politički sistem, "Savremena administracija", Beograd, 1977.

mjestu čine zakonodavna, izvršna i sudska vlast u okvirima svojih nadležnosti. Dakle. „Pravni sistem je skup svih opštih pravnih normi jednog pozitivnog prava sređenih prema njihovoj sadržini“.¹⁷ Prethodno neosporno određenje pravnog sistema usmjerava na pogrešan zaključak, da je politički sistem samostalna disciplina, odvojena od ustavnog prava i da ih prevazilazi, obzirom da prethodna definicija pravnog sistema «neda» mjesta političkom sistemu. Ne, naprotiv, savremeni pravni i politički sistemi su praktična simbioza društvenih procesa u savremenom svijetu koji se mogu osnovano zvati «politički procesi». Ovo potvrđuje svojim istraživanjima i američki teoretičar Bentlija koji svoje stavove iznosi u jednoj od najtraženijih knjiga iz oblasti prava i političkih nauka.⁴ Konačno možemo da zaključimo da je pravno-politički sistem oblast koja obuhvata sve političke aktivnosti u pripremi svih opštih pravnih normi u državi kodifikovanih prema njihovoj sadržini, njihovu politički podržanu implementaciju, ali i eventualnu i blagovremenu dopunu ili promjenu kroz zvanične institucije vlasti. Shodno zadatku ovog udžbenika da objasni političke i pravne sisteme bitno je objasniti i shvatanje uporednih političkih sistema kroz njihov razvoj u osnovnim elementima, fazama nastanka i razvoju države kao institucije koja je plod rečenih procesa.

1. Elementi nastanka moderne države

Nastanak učenja o modernoj državi pojavljuje se kod Bodena (1530-1596) nakon međuvjerskih ratova, nastanka reformacije (protestantizma). Cilj države po Bodenu je uspostavljanje poretka pravne sigurnosti za ljude što je moguće jedino kroz vladavinu prava (ostvarivanje pravde). On se bavio pitanjem suverenosti vlasti kao posebne vrijednosti koju mogu da vrše različiti subjekti-pojedinac, plemstvo, narod. U pozadini ovakve teorije bio je i politički cilj da se opravda suverenost francuskog monarha i da se ukine suverenost Papine vlasti koju je on imao nad vlašću monarha. Navedeno Bodenovo učenje izneseno u djelu Šest knjiga o republici, tumačilo se dvosmisleno. Kraljevi su razumijevali da se suverena vlast poistovjećuje sa kraljevom ličnošću, dok su različiti mislioci smatrali da je suverena vlast vrijednost sama po sebi i da se ne može poistovjećivati sa monarhom. Ovaj pravac je poznat kao monarhomahija. Tipični predstavnik ovakvog razumijevanja bio je Nijemac Altuzije koji je oko 1603. godine tvrdio da suverena vlast pripada narodu, pri čemu narod tu vlast ugovorom prenosi na monarha, u smislu što mu vlast povjerava na osnovu dogovora

---

¹⁷ Politička enciklopedija, “Savremena administracija”, Beograd, 1975. ⁴ A. Bentley, The Process of Government, 1994.

(ugovora), pa ako to monarh prekrši narod ima pravo na pobunu. Srednjovjekovni pojam države, *res publica* (javna vlast), je evoluirao u pojmove *status*, *lo stato*. Grupa nasljednih plemića u sjevernoj Italiji, zvani signori se otgrla papinskoj i kraljevskoj kontroli i u gradovima formirala vojni i civilni aparat uprave koji su nazivali *lo stato*, koja potiče od latinske riječi *status* a označava jedno društveno-političko stanje i uređenje. Iz ove riječi u modernom ustavnom pravu nastali su pojmovi, *state*, *stato*, *etat*, *estado*, (država u našem jezičkom poimanju navedene riječi).

1.1. Apsolutna monarhija-posljedica nastanka građanskog sloja

Nakon staleške organizacije državne vlasti i nastanka nove ekonomske-građanske klase razvoj države se odvijao u smjeru jačanja monarhove vlasti i učvršćivanja apsolutne monarhije. Nastanak nove buržoaske klase doveo je u pitanje stabilnost dotadašnjeg staleškog poretka koji se zasnivao na konzervativizmu. Razvojem novih društveno-ekonomskih odnosa nastala je građanska klasa I kao što smo već rekli, smanjila se zavosnost monarha od plemstva, čime su stvoreni uslovi za jačanje monarhove vlasti i apsolutizma, koja se razvijala na nekoliko osnova: političko-međunarodna, ekonomsko-tržišna, upravno-državna i sudska. Novi društveni odnosi i tržište doveli su u pitanje dominaciju plemstva, svjetovnog i duhovnog. Jačanjem nacionalnih država doveden je u pitanje suvereni autoritet Pape, nastali su sukobi među klasama, državama i vjerama tako da je bila nužna jaka centralna vlast koja je mogla da te sukobe razrješava i u tom kontekstu ojačala je uloga monarha kao institucije koja objedinjava vlast i prevazilazi njene unutrašnje sukobe. Razvojem tržišta razvijalo se i bankarstvo i došlo je do akumulacije kapitala koji su vladaoci pomagali i pri tome se i sami bogatili. Monarh nije više zavisio od staleža, jer je imao poreze i vlastite prihode i mogao je naoružavati i stvarati stajaću vojsku. U Austriji i Bavarskoj se vodio tridesetogodišnji rat 1610-1648, jer su se staleži opirali povećanju stajaće vojske. U to vrijeme (vladavina Luja 23. i kardinala Rišeljea) negirao se sadržaj nantskog edikta iz 1598. godine i opet je počeo rat između hugenota i katolika pri čemu su hugenoti pobijeđeni kod La Rošela 1628. godine.

Zanimljivo je da se od starih struktura feudalne državne vlasti (monarh, plemstvo, crkva) novim kapitalističkim odnosima najviše prilagodio monarh i postao faktor jedinstva i faktor stabilnosti nastanka novih nacionalnih država. Politička, ekonomska i vojna moć su prešle na monarha i pri tome je razvijana brojna administracija, organizacija, aparat upravljanja, koji se širio društvom i sve više obuhvatao sve društvene sfere, (Henrik Osmi

1509-1547, Edvard Šesti, Marija i Elizabeta, zatim dinastije Stjuart, Džems i sin mu Čarls koji je pogubljen 1649. godine). U ovom periodu u Francuskoj je jačala državna vlast kroz širenje organizacije i uprave, tako da su plemićki organi vlasti zamijenjeni izvršnim organima monarhije, nazvani intendant, koji su bili pod kontrolom centralne vlasti što je opet jačalo ulogu monarha u ukupnoj organizaciji državne vlasti. Lokalno sudstvo je također bilo potčinjeno centralnim organima i tako se ustaljivao jedinstveni državni poredak, što je bila primjena Bodenovih shvatanja, ali na "mehanički" način. Rišelje je radio kao kancelar Luja XIII, a na učvršćenu državnu vlast, kasniji kralj Luj XIV dogradio je svoj apsolutizam «država to sam ja». S obzirom da se suverenost po Bodenu ogledala u pravu da subjekt donosi zakone, u apsolutnoj monarhiji je monarh postao zakonodavac.

1.2. Političke partije i organizacije

Kao relativno moderan oblik, forma, kroz koju građani masovno učestvuju u političkom i demokratskom odlučivanju, kao tekovini modernog društvenog organizovanja, javljaju se političke partije i organizacije. To su ozvaničene grupe ljudi, legalno registrovane za političko djelovanje, koje imaju jedinstven i usaglašen program političkog aktivizma kome je osnovni cilj borba za vlast. Po svojoj programskoj orijentaciji političke partije i organizacije mogu biti sa liberalnom ili konzervativnom programskom orijentacijom. Zavisno od programske orijentacije one se dalje mogu dijeliti na partije desne orijentacije, lijeve orijentacije ili tzv. umjerene partije, partije centra. Po svojoj unutrašnjoj strukturi i otvorenosti prema članstvu, partije mogu biti tzv. narodne, masovne ili kadrovske partije, koje često znače i manje grupe dobro organizovanih pojedinaca, sa jasnim i decidno definisanim interesom za koji se bore, koji ne mora uvijek biti u konačnici osvajanje vlasti, već je to često interes materijalnog i imovinskog karaktera koji u svom djelatnom fokusu ima djelovanje iz sjene, takozvani zakulisni politički uticaj.

1.3. Interesne grupe i grupe za pritisak

Interesne grupe i grupe za pritisak su manje grupe organizovane, uglavnom, u jednoj branši, djelatnosti ili čak u nekom vladinom sektoru, koje raznim pritiscima i manipulacijama, često i ucjenama nastoje da ostvare interese, koji su u konačnici uvijek političkog ili materijalnog karaktera ili i jedno i drugo. Ove grupe se u modernim uslovima često i ozvaničavaju kao tzv. lobističke organizacije.

1.4. Sredstva javnog informisanja

Bitno je napomenuti, a sve radi objektivnog prihvatanja stvarnosti od strane čitalaca ovih redova koji tu stvarnost treba da mijenjaju, da sredstva javnog informisanja, televizija, radio, štampa, internet, film, telefonija i mobilna sredstva veze, itd. u ovom vremenu nisu niti izgledno mogu biti apsolutno slobodna i nezavisna. Važno je da se obezbjedi stepen slobode i nezavisnosti koji garantuje profesionalni odnos prema informisanju, što znači emitovanje objektivne i blagovremene informacije koja, u skladu sa društvenim interesima, usmjerava društvenu akciju ka onome što je realno i moguće, što odgovara opštedruštvenim potrebama i interesima. Danas se smatra da je monopol nad informacijama jedan od najvažnijih monopola u globalnim razmjerama i u pojedinačnim društvima. Razumno, jer osvajanje monopola nad sredstvima informisanja je bitna pretpostavka osvajanja i održanja vlasti. Drugim rječima, onaj ko ima monopol nad sredstvima javnog informisanja, najbliži je državnoj vlasti ili je već posjeduje. Najvažnije prednosti sredstava javnog komuniciranja su:

- Mogućnost brzog informisanja,
- mogućnost informisanja na cjelokupnom informacionom prostoru,
- mogućnost efikasnog ostvarivanja vaspitno-obrazovne funkcije,
- mogućnost pragmatskog informisanja,
- mogućnost formiranja javnog mnjenja i dr.

Pored mnogih, veoma značajnih prednosti, sredstva masovnog komuniciranja imaju i svoje nedostatke, kao što su: Mogućnost da propaganda bude pristrasna i navijačka,

- mogućnost da se istina o nekom pitanju blagovremeno ne saopšti,
- mogućnost za jednosmjernu informaciju,
- neadekvatan kvalitet i struktura programa,
- neadekvatna uređivačka politika i slično.

Pri ovome je neophodno imati u vidu i razlike između pojedinih sredstava masovnog komuniciranja. Na primjer, prednosti koje ima štampa, nemaju TV i radio ili pak internet. Štampa daje relativno opširne informacije, a mogu se čitati odmah i kasnije, na bilo kom mjestu, uz mogućnost vraćanja na pročitani sadržaj, ukoliko ga je čitalac zaboravio ili nije razumio. Takođe printane informacije se mogu i fizički pohraniti, sačuvati, itd. Radio ima svoje

prednosti, kao što su brzina prenošenja poruka, mogućnost da se u svako doba prekine emitovanje programa i da se saopšti najnovija informacija, mogućnost da poruke mogu doći svuda i do svakoga, odnosno do najvećih bespuća i nepristupačnih terena, mogućnost da poruke moţe primiti i nepismeni dio ljudi i dr. Specifično, meĎu sredstvima masovnog komuniciranja, televizija se pojavljuje kao jedno od najmoćnijeh i najpopularnijih sredstava jer djeluje tekstem kao štampa, zvukom kao radio i slikom kao film, kako na čulo sluha, tako i na čulo vida. MeĎutim, ne bi trebalo shvatiti da samo novine, radio televizija, internet i film čine medije masovne komunikacije. Jedan od najvaţnijih aspekata medija tiče se same infrastrukture pomoću koje se šalju i razmjenjuju informacije. Vaţna tehnološka dostignuća u drugoj polovini 20. i početkom 21. vijeka potpuno su promjenila prirodu telekomunikacijskog prenosa informacija, slika ili zvuka na daljinu putem medija visokih tehnologija. Pri tome, nove tehnologije u komunikacijama (kompjuter, mobilni telefon, internet) uzrok su dubokih promjena u načinu rada i poslovanja. TakoĎe, već početkom 90-ih godina 20. vijeka se shvatilo da budućnost ne leţi u pojedinačnim kompjuterima, već u globalnom sistemu meĎusobno povezanih kompjutera, internetu. Primjenom interneta, personalni kompjuter je postao mjesto sa koga se pristupa dešavanjima u cijelom svijetu, preko mreţe koja nije vlasništvo nijednog pojedinca ili kompanije.

1.5. Javno mnijenje

Sva sredstva informisanja, uključujući i internet, telefon, telegraf, film, razne publikacije i slično, igraju veoma značajnu ulogu u društvu, kako za formiranje javnog mnjenja, tako i za ţivot ljudi uopšte. U savremenim uslovima, uključujući u iste i Bosnu i Hercegovinu, sredstva javnog komuniciranja, u reformsko-tranzicionom procesu, trpe značajne promjene. Cilj tih promjena je da se u praksi obezbjedi sloboda i nezavisnost medija, ali i njihova objektivnost i odgovornost u informisanju javnosti. Tok dosadašnjih promjena u tom pravcu pokazuje da to nije ni malo jednostavno, jer mediji ne mogu da se brzo oslobode mnogih slabosti, kao što su, senzacionalizam, nedovoljna objektivnost, ideološko-politička obojenost, recidivi prošlosti, koji su posebno prisutni u tzv. javnim servisima, zavisnost od pojedinih centara moći, od kojih su neki sa izrazito kriminogenim karakteristikama i dr. Većina navedenih slabosti ima korjene u prethodnom jednopartiskom sistemu i ideološkom jednoumlju, a neke su izraz aktuelnog stanja naših individualnih i društvenih aktivnosti, odnosa i ponašanja. U ovoj eri masovnih medija, dobro poznavanje mogućnosti što ih pruţa neki medij smatra se često bitnim ključem uspjeha u mnogim poslovima a posebno u politici i borbi za vlast. Većina onoga što se dogaĎa

u svijetu politike, ekonomije, umjetnosti, čak i religije, u detaljima je povezano s raspoloživim medijima i ovisi o njima. Mediji se često nazivaju »sedmom silom« u državi, pored egzekutivne i jurisdiktivne legislativne. Komunikacijski mediji, posebno televizija a u novije vrijeme i internet, imaju monopol u obrazovanju slike svijeta kod velikog dijela populacije. Njome je omogućeno spajanje partikularnih i univerzalnih vrijednosti, kao i visoka stilizacija poruka. Poslije pisane riječi, televizija i internet su najveći pronalazci u historiji komunikacije. Za televiziju nema nepismenih, što je snažno uticalo na novu percepciju u obrađivanju informacija i u tom smislu ona trenutno ima prednost u odnosu na internet. Shodno prethodnom, danas možemo slobodno da govorimo o opštem medijskom imperijalizmu. Efekti tog imperijalizma su:

1. Oblikovanje vrijednosti u najširem smislu,
2. uticaj na nacionalni jezik,
3. uticaj na stil život, a
4. svakodnevni politički uticaj,
5. uticaj na društveni i kulturni život,
6. uticaj na nacionalnu produkciju TV programa i uslove emitovanja istog,
7. uticaj na obrasce medijske potrošnje,
8. Uticaj na «potrošača» informacije u pravcu da on ležerno i nekritički prihvata da su mu transnacionalni mediji nerazdvojni dio svjetskog sistema alokacije resursa (ljudskih i privrednih) i da razvoj nacionalnih struktura nije više moguće tumačiti bez uticaja sila koje djeluju izvan nacionalnih granica, može se govoriti o globalnoj komunikacionoj mreži.

Sve rečeno ispod prethodnog podnaslova nas upućuje na zaključak da javno mnijenje u savremenim informativnim uslovima i globalnoj komunikacionoj mreži u potpunosti zavisi od istih, odnosno mnijenje je kreacija savremenih sredstava javnog informisanja. Takođe je neosporno da će, futurološki gledano, to biti izraženo u još većoj mjeri, a to znači da će svaka lokalna autohtona izgubiti svaki smisao i biti prihvatana kao lakirovka tamo nekih zaostalih ljudi, pa ako hoćemo istinu reći «primitivaca». Ovo se u potpunosti odnosi i na naš životni i državni prostor.

2. Pravo i vlast

U pravnom i plitičkom smislu vlast je stara koliko i organizovano ljudsko društvo. Ona se od svoje prvobitne, vrlo ograničene teritorijalne lociranosti širila na formiranje prvih tzv. država-gradova (Stara Grčka) u starom vijeku, preko srednjovjekovnih feudalnih do moderno organizovanih država sadašnjeg vremena, kao što su države Evropske Unije, Sjedinjene američke države, Kanada, Švicarska, itd. Sadašnji nivo savremenosti pravno-političkih sistema u državama međunarodne zajednice se mjeri nivoom funkcionisanja demokratskih prava u tim državama. Navedeno funkcionisanje je zavisno od stepena odgovornosti demokratski izabrane vlasti u konkretnim državama. Odgovornost vlasti se može stepenovano definisati kao:

1. Neodgovorna vlast, 2. manje odgovorna vlast i 3. odgovorna vlast.

Ako ćemo ulogu i funkciju vlasti, u smislu njene demokratske odgovornosti za preuzete obaveze, svrstati u prethodnu podjelu, onda je neophodno navesti najvažnije uzroke ili uslove koji određuju da neku vlast definišemo kao odgovornu, manje odgovornu ili neodgovornu, a oni se dobijaju odgovorima na pitanja:

- a) Koliki je stepen poštovanja ustava i pozitivnih zakonskih propisa od konkretne vlasti?
- b) Koliko je prisutna demokratska kontrola u funkcionisanju institucija vlasti svih nivoa?
- c) Koliko se poštuje univerzalni princip podjele vlasti na zakonodavnu, izvršnoupravnu i sudsku i posebno koliko je stvarno nezavisna sudska od ostalih vlasti?
- d) Koliko je prisutan političko-organizacioni pluralizam u državi i koliko on stvarno može djelovati na demokratskim osnovama u okruženju vlasti koja manje ili više stvarno uvažava prava i slobode čovjeka i građanina?
- e) Koliko se poštuje odredbe dokumenata međunarodnog javnog prava na domaćem i inozemnom prostoru?
- f) Koliko vlast svojim aktivnostima u ekonomskoj sveri utiče na bolji standard građana?
- g) Koliko je vlast spremna poštovati nacionalne, etničke, vjerske i druge slobode prisutnih kolektiviteta?
- h) Koliko je vlast stvarno spremna učiti u globalne integracione procese koji imaju za cilj veći standard građana, veću slobodu kretanja ljudi, roba, znanja, kapitala i veću sveopštu bezbjednost života, imovine, mira itd.

- i) Koliko je vlast podložna korupciji i privatno-mafijaškim metodama vladanja a time i netransparentnosti u vršenju svojih funkcija?
- j) Posebno je važno za naše terene i terene tzv. zemalja u tranziciji i novonastalih država na prostoru bivšeg komunističkog lagersa, koliko su njihove vlasti iskreno spremne, u skladu sa njihovim deklarativnim zalaganjima, na reformske i tranzicione procese koji će ih približiti ostatku savremeno uređenog dijela međunarodne zajednice, kao što su naprimjer, Evropska Unija i SAD.

Jednu od najznačajnijih definicija vlasti je dao Max Weber, a ista glasi: „Vlast je u općem smislu moć, dakle mogućnost da se vlastita volja nametne ponašanju drugih, može se pojaviti u najrazličitijim oblicima.“¹⁸ Weber nadalje poima dva tipa vlasti: vlast u najširem smislu i vlast u užem smislu. Vlast u najširem smislu je „vlast na temelju konstelacije interesa, najčistiji tip je monopolistička vlast na tržištu, zasniva se isključivo na utjecaju koji proizilazi iz nekoga na bilo koji način osiguranog posjeda, utjecaju koji se vrši formalno „slobodno“ djelovanje u kojem oni slijede samo vlastite interese“¹⁹ Weber pod vlašću u užem smislu razumijeva „činjenično stanje u kojem je iskazana volja jedne ili više osoba koje vladaju i žele utjecati na djelovanje drugih, a zapravo i utječu na način da se ovo djelovanje u društveno relevantnom stupnju odvija kao da su „podređeni“ sadržaj zapovijedi, poradi njega samoga, učinili maksimumom svoga djelovanja.“²⁰ Pomalo jednostavniju ali dakako vrlo značajnu definiju vlasti je dao i Endru Hejvud. On pod vlašću podrazumijeva legitimnu moć. „Vlast se zasniva na prihvaćenoj obavezi pokoravanja, pre nego na nekom vidu prinude ili manipulacije.“²¹

2.1. Ljudska prava i njihovo ostvarenje kao demokratska tekovina

Da bi prethodno rečeno, bar u najnužnijem dijelu dobilo pozitivan odgovor potrebno je da sloboda, jedna od najvažnijih i nezaobilaznih tekovina savremene civilizacije, bude svim ljudima dostupna, omogućena. "Svi ljudi rođeni su slobodni, s jednakim dostojanstvom i pravima", tako počinje član 1. "Opće deklaracije o ljudskim pravima".²² To znači da svi mi od trenutka rođenja posjedujemo određena prava koja se nazivaju ljudskim pravima. Ljudska

---

¹⁸ Max Weber, *Vlast i politika*, Beograd, Prosveta, 1976. 50 str.

¹⁹ Ibid, 53. Str.

²⁰ Ibid, 55. Str.

²¹ Endrju Hejvud, *Politika*, Beograd, Clio, 2004. 15 str.

²² "Opća deklaracija o ljudskim pravima, UN, 10.12. 1948. ¹⁰ Djelimično izvor, www.dadalos.org, 01.01.2018.

prava su zajamčena svakom čovjeku na temelju njegova postojanja kao čovjeka i ona su neotuđiva, što znači da ne mogu nikome biti oduzeta. Dvije su tipične definicije ljudskih prava:

1. Ljudskim pravima smatraju se zajamčena prava pojedinca na zaštitu od države, prava koja mu pripadaju na temelju njegova postojanja kao čovjeka, prava koja u svakom slučaju ostaju održiva i država ih ne može ograničavati. Jezgri ljudskih, odnosno osnovnih sloboda i prava pripadaju:

1. dostojanstvo čovjeka,
2. pravo na razvoj ličnosti,
3. jednakost pred zakonom i ravnopravnost,
4. sloboda religije i rasuđivanja,
5. sloboda učenja,
6. sloboda mišljenja,
7. sloboda štampe i informacija,
8. sloboda okupljanja,
9. sloboda ujedinjavanja,
10. sloboda kretanja,
11. sloboda izbora zanimanja
12. sloboda rada,
13. nepovredivost stana,
14. garancija I nepovredivost privatnog vlasništva,
15. garancija na prava pripadajućeg nasljedstva,
16. pravo na azil,
17. pravo na peticiju...itd.

2.«U političkom rječniku pojam “ljudska prava” označava cjelokupnost prava na slobodu koje pojedinac može zahtijevati na temelju svog postojanja kao čovjeka i koja mu zajednica mora pravno jamčiti iz etičkih razloga. U tom smislu riječ je o “prirodnim”, “nedržavnim”, “urođenim” ili “neotuđivim” pravima, kroz čije se poštivanje i osiguranje legitimira država, neka politička zajednica, organizacija, grupacija, itd».¹⁰

Međutim u vremenu 20. i prvoj dekadi 21. v. savremena historija pravno-političkih sistema je upravo u prostoru obaveza poštivanja ovih humanih tekovina ljudskog društva toliko rušila da se može govoriti o skrnavljenju, a sve pod izgovorom «borbe» za ideje demokratije i institucija koje će «štiti» ostvarenje tih ideja. «Posledica svega ovoga jeste ne samo pretvaranje teorije u ideologiju i degradaciju ideja, već i moralno kvarenje i gubitak perspektive

društva. Mitovi i institucije preuzimaju mesto ideja i naučnih pojmova, a, pod izgovorom, održava se neizvesnost, izazivajući na sve strane koalicije i zavere ne onih koji se bore za stvarnu promenu već nezadovoljnika sa ličnim položajima i ulogama. U ovakvoj društvenoj i duhovnoj strukturi društva i čoveka ideja gubi od značaja i uticaja. Mase gube poverenje u njih i usvajaju one koje često odgovaraju ne njihovim interesima, već i zabludama, ili koje im se pomoću vlasti, ili kao poseban oblik vlasti, nameću. Indoktrinacija prati «dezideologizaciju» i obratno. Idejni život je dezintegriran i osiromašen. Ljudi se navikavaju da žive na stari način i u svetu površnosti, prosečnosti intelektualne i moralne trivijalnosti i tuposti».¹¹

Tabela 1: Najvažniji događaji u istoriji razvoja ljudskih prava

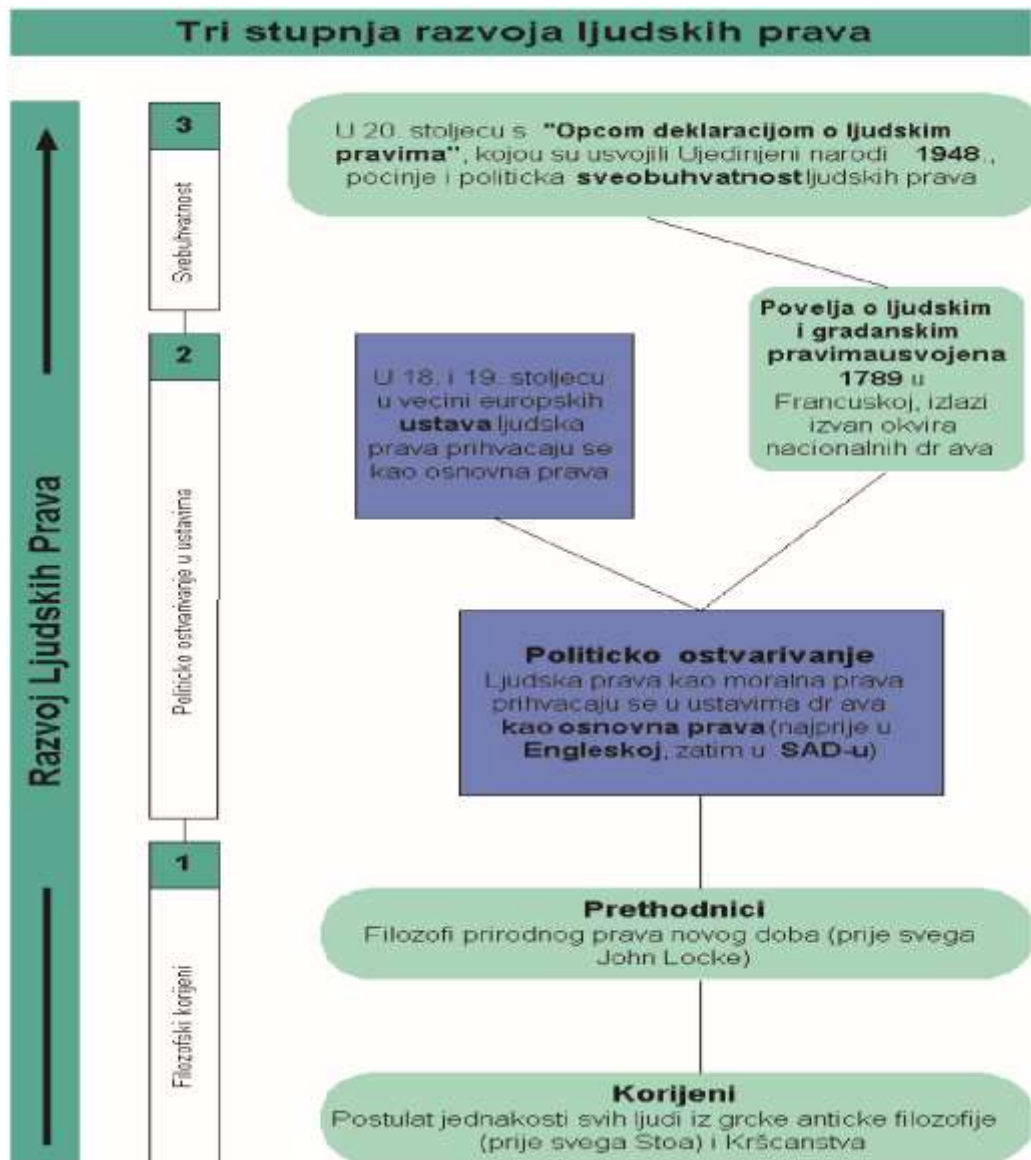
1215.	Magna Charta Libertatum, (Pročitaj u prilogu ovom poglavlju)
1776.	Američko proglašenje nezavisnosti ", (Pročitaj u prilogu ovom poglavlju)
1679.	Habeas-Corpus-Akte - odlučujući preokret za usidrenje ideje o ljudskim pravima u konkretnom državnom pravu ¹²
1776.	Virginia Bill of Rights (USA), (Pročitaj u prilogu ovom poglavlju)
1789.	Povelja o ljudskim i građanskim pravima, (Pročitaj u prilogu ovom poglavlju)
1948.	Opća deklaracija o ljudskim pravima,
1945.	Povelja Ujedinjenih naroda
1950.	Europska Konvencija o ljudskim pravima
1966.	Internacionalni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima
	Internacionalni pakt o građanskim i političkim pravima

¹¹ Dr Jovan Đorđević, *Ideje i institucije*, Radnička štampa, Beograd, 1972.

¹² Prvi, pionirski dokument iz 1679. kojom su se pojedinci po prvi put u historiji štitili od arbitrarnog lišavanja slobode, jedan je od temeljaca u razvoju ljudskih prava.

1975.	KSZE-zaključni akt iz Helsinkija
-------	----------------------------------

1981.	Banjul - Povelja o ljudskim pravima i pravima naroda (Afrika)
1981.	Opća povelja o ljudskim pravima u islamu
1992.	Objava iz Rija o okolišu i razvoju (Rio-Declaration)
1993.	Svjetska konferencija o ljudskim pravima (Beč)

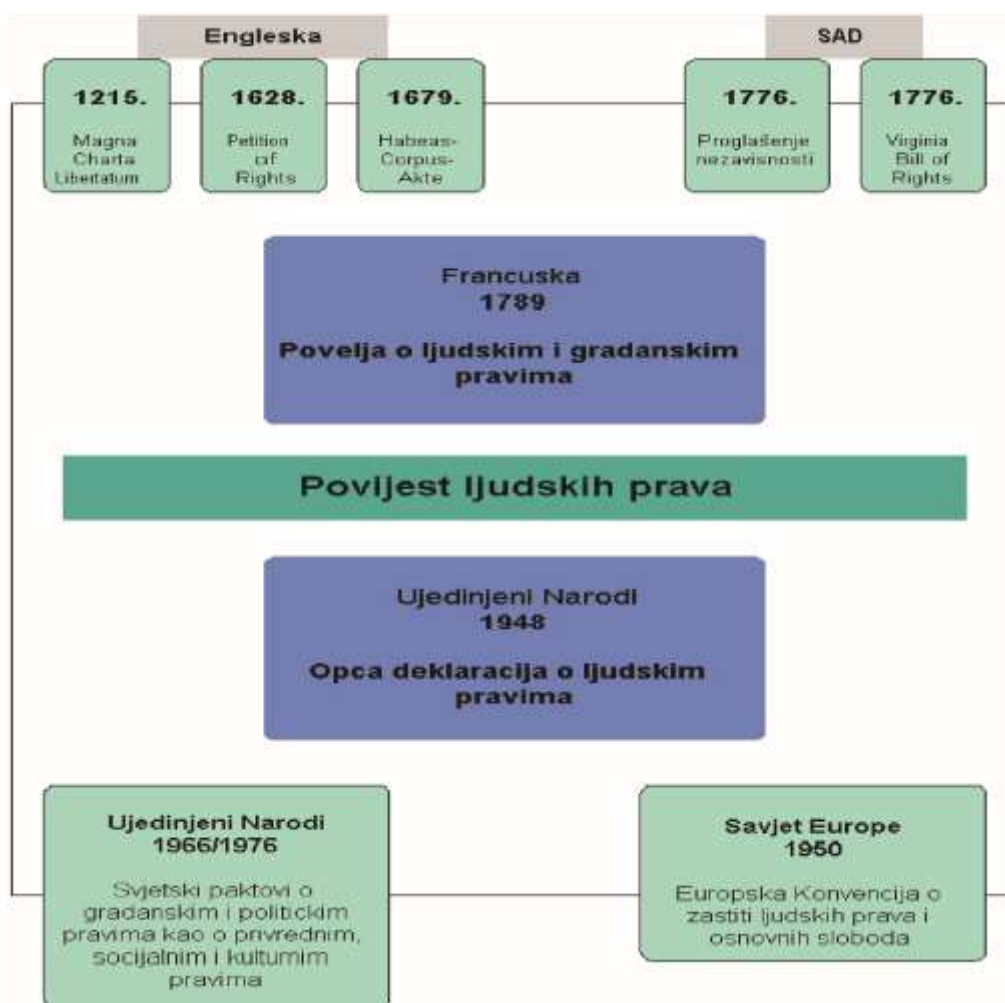
Dijagram 1: Pregled razvoja ljudskih prava²³

²³ Izvor, Agora-wisen, 10.01. 2018.

2.2. Istorija ljudskih prava

Ideja o ljudskim pravima ima svoje korijene u antičkoj grčkoj filozofiji i u religiji. Ona počiva na premisi da su svi ljudi pred Bogom jednaki. Razvoj ove ideje može se podijeliti u tri dijela:

1. Filozofski korijeni, (univerzalno pravo),
2. Političko ostvarenje u sklopu nacionalnih država,
3. Političko ostvarenje s univerzalnim pravom u Ujedinjenim narodima

Dijagram 2: Historija ljudskih prava²⁴

²⁴ Ibid

2.3. Filozofski korijeni

Već u staroj grčkoj filozofiji, dakle prije više od 2000 godina, razvila se ideja o jednakosti svih ljudi, ideja o prirodnom pravu koje pripada svakom čovjeku. Ta tradicija prirodnog prava doživjela je svoj daljnji razvoj u ranom kršćanstvu i drugim religijama. Sve ljude Bog je stvorio jednakima i po uzoru na samog sebe. Te dvije niti čine korijen ideje o ljudskim pravima. Ali ipak, one tada nisu imale mnogo zajedničkog s političkom realnošću. Radilo se o filozofskim promatranjima koja su zahtijevala univerzalno pravo, ali koja su u svijet politike i prava bila prenesena postupno tek početkom novog doba. Od presudne važnosti za to je novovremenska filozofija prirodnog prava, a prije svega engleski filozof Džon Lok. Njegovo djelo značilo je odlučujući duhovni proboj ideje o neotuđivim ljudskim pravima: „*The State of Nature has a Law of Nature to govern it, which obliges everyone: And Reason, which is that Law, teaches all Mankind, who will but consult it, that being all equal and independent, no one ought to harm another in his Life, Health, Liberty and Possessions.*”²⁵ Za Džona Loka su nepromjenjiva urođena prava čovjeka, život, sloboda i privatno vlasništvo. Svrha svake države je da štiti ta prirodna ljudska prava. Dakle, on svojom političkom filozofijom obavezuje državu na zaštitu ljudskih prava i time povlači odlučujući korak od apstraktne ideje o ljudskim pravima do njezina konkretnog ostvarenja u sklopu države. Te zamisli prihvatili su ustavotvorci u Engleskoj i Sjedinjenim Američkim Državama te ih ugradili u svoje ustave.

2.4. Ujedinjeni narodi kao izraz univerzalnog političkog ostvarenja

Strašni zločini tokom Drugog svjetskog rata podstakli su ljude na razmišljanje kako bi se moglo osigurati vađenje ljudskih prava diljem svijeta. Ono što se dogodilo nije se smjelo više ponoviti. Trebalo je osigurati da svi ljudi na svijetu imaju osnovna prava i slobode. To je bio jedan od najvažnijih motiva za osnivanje Ujedinjenih naroda. Sporazumom svih država ljudska prava više nisu bila stvar pojedinih država nego su postala pitanja zajednice država. To je sadržano u ključnom ugovoru između država, u "Povelji Ujedinjenih naroda", koja je usvojena 26. juna 1945. U njoj se ističe da se sve države članice obavezuju da će i zajedno i svaka posebno sarađivati s Organizacijom u smislu provođenja ciljeva Organizacije (član 56), a u te ciljeve ubraja se zaštita ljudskih prava. Tim članom svaka država članica Ujedinjenih naroda, a to su danas gotovo sve zemlje svijeta, obavezuje se na poštivanje ljudskih prava. Da bi bilo precizno

---

²⁵ Filozofija prirodnog prava, englesk, Džon Lok.

utvrđeno što su ljudska prava, sastavljena je “Opšta deklaracija o ljudskim pravima”, koja je usvojena 10. decembra 1948. godine. Ona predstavlja listu ljudskih prava, koja se mogu podijeliti u više grupa, o čemu će biti više riječi u kasnijem tekstu. "Opća deklaracija o ljudskim pravima" kao dokument stoji u cijelosti na raspolaganju na stranicama s ostalim materijalima.²⁶ Ona označava početak pokušaja univerzalne političke i pravne realizacije ljudskih prava. Njome se žele ukinuti protivurječnosti između univerzalnog zahtjeva i nacionalnog značenja ljudskih prava. Koliko dug put do toga još predstoji vidjet ćemo a ko sve nadgleda ljudska prava, kad sagledamo primjere kršenja ljudskih prava, pored države i njenih institucija, pitanje je koje je u fokusu drugih naučnih disciplina. U moguće proširenje ove teme na tzv. "Svjetski ethos", riječ je o pokušaju da se u dijalogu religija i kultura utvrde zajedničke vrijednosti svih ljudi, jedan svjetski ethos, da bi se, kako kažu kritičari, otklonile sumnje o univerzalnosti ljudskih prava koja su nastala u Evropi i koja su uobličena prema kršćanstvu, valja sve više vjerovati a to vjerovanje potkrijepiti konkretnom praksom premoštavanja različitosti između svjetova evropske kršćanske kulture, američke kulture tzv Novog svijeta i afro-azijskih i bliskoistočnih kultura. Ovo je imperativ budućnosti koja mora respektovati nužnost dijaloga novonastalih političkih, ekonomskih i kulturnih realnosti u Africi i Aziji a u kontekstu toga realnost islamskog dijela svijeta i njegovih država na tim prostorima.

3. Grupe ljudskih prava

Ljudska prava su urođena prava i jednaka su za sve ljude na svijetu. Svaki čovjek ima pravo na njih na temelju samog svog “postojanja kao čovjeka”, neovisno o njegovoj pripadnosti nekom narodu, neovisno o tome u što vjeruje i neovisno o njegovu spolu. Dakle, ljudska prava su neotuđiva, što znači da vrijede uvijek i ne mogu nikome biti oduzeta. Njihova najvažnija funkcija je da štite građanina od države. Ljudska prava obuhvataju mnogo različitih područja ljudskog suživota. Zato se mogu podijeliti u više grupa:

1. Lična prava
2. Politička i civilna prava
3. Socijalna i ekonomska prava
4. Prava treće generacije

---

²⁶ Vidi prilozi uz poglavlje I, *****Opća deklaracija o ljudskim pravima.

3.1. Lična prava

Ličnim pravima pripadaju prava čovjeka na zaštitu od napada svake vrste i na to da njegovo ljudsko dostojanstvo ostane netaknuto. Primjer za to je pravo na život, što je osnova za sva ostala prava, i pravo na slobodan razvoj ličnosti. Što znači imati osobno pravo na život?, možemo vidjeti i po tome da je i u ovom stoljeću, čak i u demokratskim zemljama, bilo dopušteno nekoga tjelesno kazniti zbog prekršaja. Prije samo nekoliko desetljeća bilo je čak sasvim normalno da učitelj svoje učenike kažnjava udarcima zbog lošeg ponašanja! Lična prava su jezgra ljudskih prava, njih nalazimo u svim dokumentima i katalozima o ljudskim pravima.

3.2. Politička i civilna prava

Drugu grupu čine politička i civilna, odnosno građanska prava. Ona bi svakom čovjeku trebala jamčiti neometano sudjelovanje u političkom životu u sklopu njegove zajednice, bez straha da će zbog toga biti neopravdano kažnjen. Za ova prava sloboda mišljenja i sloboda štampe imaju važnu ulogu jer se u njima ogledaju stavovi ljudi prema njihovoj vlasti i njihovo zadovoljstvo s njom. Međutim, ako se ti stavovi više ne mogu izreći bez cenzure, onda vlada gubi pravo da zastupa interese svojih građana.

3.3. Socijalna i ekonomska prava

Socijalna i ekonomska prava, koja čine ovu grupu, u prvom redu osiguravaju da svaki čovjek bude snabdjeven barem osnovnim stvarima, da bi u najmanju ruku mogao preživjeti. Međutim, ovim pravima pripada i pravo svakog čovjeka na obrazovanje. Ako polazimo od toga da životu dostojnom čovjeka pripada nešto više od samo „ne biti gladan“, onda je neophodno za svakoga stvoriti polaznu osnovu, nakon koje bi nešto mogao postići. Ovdje je bitno napomenuti da je stepen ostvarenja socijalnih i ekonomskih prava u direktnoj ovisnosti od stepena razvijenosti konkretne države, njenog bruto društvenog proizvoda, (GDP) i dohotka po glavi stanovnika, (Per Capita).

3.4. Prava treće generacije

Uz pravo na razvoj, koje bi trebalo pomoći smanjenju jaza koji vlada između bijede i bogatstva diljem svijeta, u prava treće generacije ubraja se prije svega pravo na zaštitu okoliša. Ta prava predstavljaju garanciju da prirodni čovjekovi životni prostori neće biti previše oštećeni, ili čak potpuno uništeni. Nakon Konferencije na vrhu o zaštiti okoliša, održane u Rijuu 1992. godine, prava poput ljudskog prava na zdrav okoliš sve više dobivaju na važnosti, posebno kod dolazećih generacija. Ova prava treće generacije se tek odnedavno ubrajaju u ljudska prava. Dakle, vidimo da ljudska prava nisu utvrđena jednom za sva vremena nego se dopunjuju kako se pojave novi problemi i potrebe. Prava iz dviju zadnjih grupa, često nazivana i "solidarna prava" i nisu neosporna. Ona se kvalitativno razlikuju od prava iz prvih dviju grupa, koja se moraju uvijek i svugdje održati. Socijalna i ekonomska prava, a to smo već rekli, uvelike zavise o ekonomskoj situaciji pojedinih zemalja ali i o razvijenoj svijesti njihovih građana. "Opća deklaracija o ljudskim pravima", rođena od strane Skupštine Ujedinjenih naroda, odražava židovsko-kršćansku kulturu. U njoj se osjeća tendencija da tu kulturu promatra kao univerzalnu. Ali, postoje i druge kulture (Azija, Afrika, Japan...) Svaka kultura daje nešto. Svaka kultura osjeća: "Ako nešto preuzmeš od mene, i ja ću se odgovarajuće ponašati." Zato se sadržaj ljudskih prava mora dopunjavati i mijenjati. U tom smislu treba prihvatiti i Marxovo uzročno-posljedično kontekstuiranje slobode i prava i privatnog vlasništva. "Dok je on Jevrej, mora ograničena suština koja ga čini Jevrejem pobijediti ljudsku suštinu koja bi ga kao čovjeka povezala s drugim ljudima, i odvojiti ga od ne-Jevreja. Ali čovjekovo pravo na slobodu ne bazira se na vezi čovjeka s čovjekom, nego naprotiv na odvajanju čovjeka od čovjeka. To je pravo toga odvajanja, pravo ograničeno, na sebe ograničena individuma. Praktično primjena prava čovjeka na slobodu jest čovjekovo pravo na privatno vlasništvo".²⁷

3.5. Razlika između ljudskih i osnovnih prava

Ljudska prava, koja su potekla iz filozofije u 17. stoljeću, našla su svoje mjesto u državnim ustavima kao temeljna prava. Ona su u određenoj mjeri pretočena u čvrstu formu i zajamčena građanima kao konkretna osnovna prava. Apstraktni čovjek, kao filozofski pojam, postao je konkretnim građaninom, ustavotvorcem. Osnovna prava imala su funkciju zaštite građana od države i bila su centralni dio vladajuće mislilačke škole liberalizma. Možemo reći da se osnovna i ljudska prava ne razlikuju sadržajno, nego da je mnogo veća razlika u formalnom području. Osnovna prava su prava koja svaka država jamči svojim građanima i

---

²⁷ K.Marks, Prilog jevrejskom pitanju, Rani radovi, str. 74. "Naprijed" Zagreb, 1973.

prava koja su sadržana u ustavima pojedinih država. Na temelju njih građanin se može obratiti sudu. Ljudska prava su u izvjesnoj mjeri osnovna ideja koja leži iza osnovnih prava. Do sredine 20. stoljeća njima se izražavao moralni zahtjev na prava definirana državnim redom. Dakle, ljudska prava su prirodna prava. "Općom poveljom o ljudskim pravima" Ujedinjenih naroda filozofska ideja se pokušava konkretizirati, a prava se pokušavaju smjestiti pod svjetska mjerila, kao što je to učinjeno s osnovnim pravima na nacionalnom, državnom nivou.

Dijagram 3: Pojašnjenje razlika između ljudskih i osnovnih prava²⁸

²⁸ Izvor, Agora-wisen, 18.01. 2011.

4. Povezanost ljudskih prava i demokratije

Vidjeli smo da se ljudska prava u modernim demokratskim ustavima prihvataju kao elementarna osnovna prava. Na to se nadovezuje pitanje, jesu li demokratske strukture neophodni preduslovi za provođenje i realizaciju ljudskih prava i dostojanstva čovjeka? Može i obrnuto: Jeli uopšte moguća demokratska država bez ostvarenja ljudskih prava i dostojanstva čovjeka?

4.1. Ljudska prava, raspodjela vlasti i demokratija

Realna efikasnost ljudskih prava pretpostavlja njihovu pravnu valjanost, a to pretpostavlja raspodjelu vlasti. Dakle, jedino onda kad je državni moćnik obavezan pravu, može biti obavezan i ljudskim pravima. Ali u sistemu raspodjele vlasti on je obavezan pravu samo ako izvršna vlast ne raspolaze pravom niti ga može kršiti, isključivo, ako je tu izvršnu vlast propisao ustavotvorac i zakonodavac i samo ako nezavisni sudci nadgledaju održanje i ostvarenje prava. Razvoj ljudskih prava pretpostavlja demokratiju, odnosno slobodu naroda na samoodređenje svojih zakona i na javnu kontrolu sva tri oblika vlasti. Tako se zatvara krug. Raspodjela vlasti i demokratija proizilaze iz ideje ljudskih prava i završavaju u njoj.

Trojstvo ljudskih prava, raspodjele vlasti i demokratije čini pravno-institucionalno jedinstvo. Političko ostvarenje tog jedinstva uslov je humanosti i pravednosti i slobode i dostojanstva svakog čovjeka. Ako jedan od elemenata iskoči iz tog kruga, prestaju postojati i ostala dva.

4.2. Nadzor nad realizacijom ljudskih prava

Ljudska prava ne poštuju se uvijek. Mnogo je teže nadgledati ljudska prava nego nacionalne zakone. Ko ispunjava ovaj teški zadatak? Na primjer, na nogometnoj utakmici postoje glavni sudac i dva linijska suca, koji se brinu o tome da se poštuju pravila igre. Naravno, oni ne mogu spriječiti prekršaje, ali glavni sudac prema pravilima igre može odrediti kaznu za njih. Ako glavni sudac previdi neki prekršaj, linijski sudac može mu na njega skrenuti pažnju, tako da on unatoč svom previdu može odrediti kaznu. Da bi upozorio glavnog suca na njegov previd, linijski sudac maše zastavicom (ili mu to dojavu radio vezom). On sam, dakle, ne može odrediti kaznu, njegov je zadatak da glavnom sucu ukaže na prekršaj. Glavni sudac ima težak zadatak. Bez obzira na to što učini, u svakom slučaju nije omiljen kod jednog od dva tima i kod navijača tog tima. Često je u očima poraženog tima "dežurni krivac". Već tokom same igre na

njegove postupke zvižde navijači obiju timova. Naravno, nogometna utakmica bila bi najbolja onda kad bi igrači sami od sebe prestali praviti prekršaje, ali je dosadašnje iskustvo pokazalo da sami apeli za fair-play nisu dovoljni.

Definitivno, najbolje bi bilo kad bi svi ljudi i države na svijetu poštovali osnovna pravila igre, odnosno kad bi se pridržavali ljudskih prava. No iskustvo pokazuje da to, na žalost, ni ovdje nije tako. Sami apeli za poštovanje ljudskih prava nisu dovoljni. Zbog toga nam je, kao i u slučaju s nogometnom utakmicom i nadgledanjem pravila igre, i u području politike potreban sudija za nadgledanje ljudskih prava, i to sudija kojeg će podržavati linijski suci. **Sudija** su Ujedinjeni narodi (United Nations, UN), unija praktično svih država svijeta, osnovana 1945. Ta svjetska organizacija stvorena je nakon strahota Drugog svjetskog rata, da bi preuzela funkciju očuvanja mira i poštovanja ljudskih prava. Pod okriljem UN-a formulirana su pravila igre. Godine 1948. države koje su zastupljene u toj svjetskoj organizaciji usvojile su "Opću deklaraciju o ljudskim pravima" koja se od tada kontinuirano razvija. Naravno, ni Ujedinjeni narodi, kao ni nogometni sudac, ne mogu spriječiti da dođe do prekršaja, dakle, da dođe do kršenja ljudskih prava, ali mogu pokušati, koliko god je to moguće, da djeluju protiv tih prekršaja. Teškoća koja se pojavljuje pri tome je sljedeća: Ujedinjene nacije ne rade sa običnim igračima, nego sa suverenim državama. Zbog toga je UN-u mnogo teže očuvati pravila igre. Donošenjem svake odluke UN postaje neomiljen kod jedne od umiješanih strana, prima zvižduke uglavnom od svijetu i naravno, on je "dežurni krivac". Ko obavlja dužnost linijskih sudaca? Ko Ujedinjene narode upozorava na prekršaje "mahanjem zastavice"? Tu dužnost obavljaju međunarodne nevladine organizacije, INGO-s.²⁹ One održavaju mreže zaštitnika ljudskih prava svuda po svijetu i objavljuju izvještaje o kršenju ljudskih prava. Veoma su cijenjene širom svijeta i od njih strahuju mnoge vlade. Da bi javnosti otkrile nečiste radnje, te organizacije koriste Internet, jer je u njemu nemoguća cenzura. Dakle, INGO-s upozoravaju na prekršaje, što je njihov najvažniji zadatak. One mogu staviti države pod pritisak javnim spočitavanjem kršenja ljudskih prava, ali ne mogu za to odrediti nikakve sankcije. Kao i u nogometu, za to je zadužen samo glavni sudac, Ujedinjeni narodi. Ujedinjeni narodi su radi nadgledanja ljudskih prava formirali različite komisije, potkomisije i odbore. Tako, na primjer, postoji odbor za prava djece ili odbor koji bi trebao spriječiti diskriminaciju žena. Tu su i ostale institucije UN-a koje se bave ljudskim pravima. Među njima vrlo značajno mjesto pripada

---

²⁹ Engleski, International Non-Governmental Organizations

UNICEF-u, u čije područje djelovanja spadaju prava djeteta, kao UNHCE-u koji brine o zaštiti prava protjeranih i raseljenih lica i izbjeglica.

Zbog kršenja ljudskih prava moguće je nekoga izvesti pred sud. U slučaju pojedinaca za to su zaduženi posebno osnovani sudovi za ratne zločine. Ako su prekršaje pak počinile države, za njih je zadužen međunarodni tribunal u Den Haagu. Budući da je u sklopu UN-a toliko različitih institucija koje se bave ljudskim pravima, 1993.godine je uvedena funkcija visokog povjerenika za ljudska prava. Njegov zadatak je da što više ljudi i država uvjeri u ispravnost ideje o ljudskim pravima. Ova funkcija u određenoj mjeri reklamira ljudska prava. Ona je prvi partner za razgovor u hitnim slučajevima kršenja ljudskih prava. Za tu priliku je uspostavljena posebna vruća fax-linija. Dvadeset četiri sata dnevno na broj u Švicarskoj /Ženeva/ +++41-22-917-0092 mogu se javiti žrtve i njihovi bližnji kojima treba pomoć UN-a.

4.3. Povrede ljudskih prava

Kršenja ljudskih prava nisu ograničena ni na kontinente niti na određene političke sisteme, društvene norme ili religije. Gotovo da ne postoji država u kojoj u jednoj godini ne dođe do kršenja ljudskih prava. "Pojam povrede ljudskih prava nije ništa drugo nego uljepšani izraz za najteže zločine koje država vrši nad građaninom. Povrede ljudskih prava kao zločini koji se vrše po nalogu, s odobrenjem, odnosno trpljenjem, ili pod zaštitom vlade ugrožavaju u najvećoj mjeri unutarnji kao i vanjski mir svake države. Pokazalo se da je zbog kontrole monopola vlasti države putem podjele vlasti na zakonodavnu, izvršnu i pravosudnu, kao i putem slobodnih, općih i tajnih izbora koji se periodično ponavljaju, stvoren jedan prikladan pravno-državni instrument. Države u kojima vlada diktatura ne poznaju ovaj instrument, baš zbog toga povređuju ljudska prava i generalna su opasnost za svjetski mir. One truju političku klimu u kojoj ljudska prava i mir imaju slabe šanse za ostvarenje."³⁰

Zaključci

Opšte poimanje pravno-političkih sistema je cjelovitija zamisao na višem nivou, apstrahovana od pojediničanih osobina. Na primjer, pojam «građanin» izjednačava sve državljane jedne države na opštem suštinskom nivou i apstrahovan je od pojedinačnih obilježja,

---

³⁰ Helmut Frenz, Ljudska prava-zahjev i stvarnost u Gisela Klent-Kozinowski, str.21, *Pravo na postojanje kao čovjek*, Baden-Baden 1988.

različitih zanimanja, rasa, nacija, materijalnog položaja, obrazovanja, pola, starosti itd. Pojam ima osobinu cjelovitosti koja obuhvata i nadilazi pojedinačne elemente pravno-političkih sistema. Trajnost (ne kao apsolutna kategorija), jer precizira suštinske elemente koji trajnije određuju neki predmet, subjekt ili pojavu je druga osobina pravno-političkih sistema. Treća osobina je proces, jer pojam bilo kojeg sistema nije izolovan element, nego predstavlja sadržaj našeg odnosa prema stvarnosti i kada se ona mijenja tada se i naš odnos mijenja, pa time i pojam. Pojmovi mogu da se klasifikuju prema elementima: apstraktni, konkretni, kvantitativni, kvalitativni, už i širi, opšti, pojedinačni itd.

Poimanje je obuhvatanje više pojedinačnih pojmova i definicija u jedan širi kontekst njihovog značenja u cilju postizanja cjelovitije spoznaje određenog predmeta. Navedena cjelina može biti više ili manje skladna ili protivrječna, ali nam je neophodna radi objektivizacije naučnog pristupa. Na primjer, ako nam je predmet istraživanja izborni sistem u jednoj državi tada se suočavamo sa više pojmova i definicija koji se odnose na različite elemente strukture, norme, subjekte, funkcije, procese itd.

Dalje, ako već ima toliko kršenja ljudskih prava, a ima, je li to pokazatelj da su institucije zadužene za nadgledanje ljudskih prava zakazale? Ostaju li ljudska prava samo lijepa ideja? U odbranu odgovornih institucija najprije moramo istaknuti da bi bez njih bilo još više slučajeva kršenja ljudskih prava i da većina tih prekršaja vjerovatno nikad ne bi došla na svjetlo dana. UN-u i INGO-s, s kojima UN sarađuje, moramo zahvaliti da uopšte doznajemo za kršenja ljudskih prava. To je prvi važan korak u sprječavanju prekršaja. Naravno, ostaje još mnogo toga što treba učiniti. Tek smo na početku procesa djelotvorne i cjelokupne zaštite ljudskih prava. No ako pogledamo što se sve ostvarilo od Drugog svjetskog rata, dakle, za relativno kratko vrijeme, onda možemo optimistički promatrati budućnost. Ljudska prava su danas nešto više od puke lijepe zamisli i mnogo se radi na tome da što više ljudi uživa u njima. Od presudne je važnosti da svi djelujemo u ostvarenju tog cilja. Svatko od nas treba poštovati ljudska prava i dostojanstvo ljudi koji žive oko nas da bismo tako na samom početku spriječili kršenje ljudskih prava. Svatko od nas može dati svoj doprinos u svojoj okolini ili podržavanjem ili sudjelovanjem u kampanjama INGO-s. Sve rečeno o slobodama i ljudskim pravima se u svojoj osnovi i svojim počelom oslanja na moderno koncipiranu državnu organizaciju i njenu demokratsku, vladalačku infrastrukturu, kao i njenu volju da poštuje dostignute svjetske standarde u ostvarenju sloboda i ljudskih prava čovjeka i građanina koji živi na njenoj teritoriji, stalno kao državljanin ili privremeno, sve jedno.

Korištena literatura

1. Izvori na bosanskom, hrvatskom i srpskom jeziku:

1. Avramov Smilja, Kreća Milenko, Međunarodno javno pravo, "Naučna knjiga", Beograd, 1988. godine.
2. Arendt Hannah, O slobodi i autoritetu, prevod, Ranko Mastilović, "Gradska narodna biblioteka", Zrenjanin, 1955. godine.
3. Begić Kasim, Bosna i Hercegovina od Vensove misije do Dejtonskog sporazuma, "Bosanska knjiga" pravni centar Fonda za otvoreno društvo, Sarajevo, 1997. godine.
4. Duraković Nijaz, Uporedni politički sistemi, Pravni fakultet, Sarajevo, 2007. godine.
5. Duraković Nijaz, Međunarodni odnosi, "FPN i Pravni fakultet" Sarajevo. 2009.godine
6. Enciklopedija prava, "Savremena administracija", Beograd, 1976.godine.
7. Enciklopedija samoupravljanja, "Savremena administracija i i.p. Komunist", Beograd, 1979.godine.
8. Đorđević Jovan, Politika i politički sistemi, "Naučna knjiga", Beograd, 1977. godine.
9. Đorđević Jovan, Politički sistem, "Savremena administracija", Beograd, 1977. godine.
10. Đorđević Jovan, Socijalizam i sloboda, "Prosveta", Beograd, 1982.godine.
11. Ibrahimagić Omer, Politički sistem Bosne i Hercegovine, "Magistrat", Sarajevo, 1999. godine.
12. Jovanović Slobodan, Država, "BIGZ", Beograd, 1996.godine.
13. Politička enciklopedija, "Savremena administracija", Beograd, 1975.godine.
14. Šušar Stipe, Socijalizam i nacije, "Globus", Zagreb, 1988.godine.
15. Tadić Ljubomir, Nauka o politici, "BIGZ", Beograd, 1996.godine.

2. Izvori na engleskom jeziku:

1. Almond, Gabriel and Sidney Verba, The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations. Princeton: Princeton University Press, 1963.
2. Rowan & Littlefield Publishers, 2001. Barber, James. "Economic Sanctions as" a Policy Instrument". International Affairs 55 (1979): 367-384.
3. Borinski, Philipp. "European Security: The Realist View". In Pan-European Security Redefined, edited by Eric Remacle and Reimund Seidelmann, 68-84. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1998.
4. Bozo, Frederic. "A French View". In European Detante: Areappraisal, edited by Richard Davy, 54-85. London: SAGE Publications, 1992.

5. Cooper, Alice H. "When Just Causes Conflict with Accepted Means: The German Peace Movement and Military Intervention in Bosnia". *German Politics and Society* 15 (1997): 99-118.
6. Edwards, Gwyneth E. *German Political Parties: A Documentary Guide*. Cardiff: University of Wales Press, 1998.
7. Giessmann, Hans, "The "Cocooned Giant": German and European Security". Working Paper No. 116. Hamburg: Institut für Friedensforschung und Sicherheitspolitik an der Universität Hamburg, 1999.
8. Inglehart, Ronald. *Modernizations and Postmodernization: Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies*. Princeton: Princeton University Press, 1997.
9. Jeffery, Charlie. "Germany: From Hyperstability to Change?". In *Changing Party Systems in Western Europe*, edited by David Broughton and Mark Donovan, 96-117. London: Pinter, 1999.
10. Labs, Eric. "Beyond Victory: Offensive Realism and the Expansion of War Aims". *Security Studies* 6 (1997): 1-17.
11. Partridge, Hilary. *Italian Politics Today*. Manchester: Manchester University Press, 1998.
12. Ragin, Charles C. *The Comparative Method: Moving Beyond Qualitative and Quantitative Strategies*. Berkeley: University of California Press, 1987.
13. Thumerelle, Charles and Philippe G. Le Prestre. "France: The Freedom". In *Role Quests in the Post-Cold War Era: Foreign Policies in Transition*, 131-160. Montreal: McGill-Queen's University Press, 1977.
14. Vemet, Daniel. "France in the New Europe - Vive le Différence?". *The National Interest* 29 (1992): 30-38.
15. Yost, David S. "France". In *The Defense Policies of Nations: A Comparative Study*, edited by Douglas J. Murray and Hopkins University Press, 1994.

Saban Nuric, Ph.D.

Hamdija Muratovic, Master of Political Science

GENERAL QUESTIONS TO LEGAL-POLICY SYSTEMS

Summary

Democratization, liberalization and the definitive globalization of world politics, legal-political systems and ultimately the impact of everything on life and quality of man, the citizen as an individual, has provoked, and provokes the daily necessity of discussing and seeking answers to the innumerable questions that themes cause.

Democracy as the ideal of human society and embodying the same in all segments of organization and the rule of law through institutions that make up the state will for a long time be on the wall of insufficiently answered and clarified issues. All universal documents through the historical development of human society will continue to be only a visible trace of the

development of democratic societies and states in which the rule of law, through the ages and in the future, passes through different shifts of its strength and thus strength and human freedoms.

Keywords: democratization, definition, law, state, documents, society, freedom